

ERZURUMLULARIN SERDENGEÇTİ TÜRKÜSÜ

Alaattin UCA*

Türk Yurdu ve İctihad ülkemizin önemli yayın organlarındanır. Türk Yayıncılık hayatında önemli yerleri olan ve aralarında ciddi fikir ayrılıkları bulunan bu iki dergide, yazılışından yaklaşık beş yıl sonra, 1912'de Erzurumluların Serdengeçti Türküsü adıyla bir manzume yayınlandı.¹

Türk Yurdu'nda altı kıta olarak yayınlanan manzumede "Harputlu Bir Türk" mahlası kullanılırken, aynı manzume İctihad'da "A.C" imzasıyla neşredildi.

Bu mahlas ve imza Abdullah Cevdet'e aitti. O, bu manzumeyi 29 Teşrinisani 1323 (12 Aralık 1907)' de Erzurum ayaklanmasını teşvik etmek amacıyla Mısır'da yazdı ve adı geçen manzume, oradan Anadolu'ya gönderildi.²

Abdullah Cevdet, Erzurum ayaklanmasının çıktığı günlerde yukarıda belirttiğimiz nedenle Erzurum'da ayaklananların ağzından şunları yazdı:

Erzurumluların Serdengeçti Türküsü

Niyetimiz alınımızda gel oku!
Bakışlarımızda bak var mı korku?
Gözümüzde ne rüya var ne uyku,
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar.

Mazlumların aldık intikamını,
Yüce ettik dadaşlığın şanını,
Kırdık zalimlerin ihtişamını,
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar,

Erzurumlu kahpe değil, erkektir.
Mazlum ölmek, zalim ölmek demektir...
Her şey yalansa Hak mutlak gerçektir:
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar.

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

¹ Türk Yurdu, İstanbul, 1328 (1912), I, s.122-123; İctihad, İstanbul, 1 Mart 1328 (1912), S.42, s.1026-1027.

² Türk Yurdu, s.122; İctihad, s.1026.

Daha sonra bu manzume, Türk Kültürü'nde, İctihad kaynak gösterilerek çok küçük değişikliklerle şu şekilde neşredildi:

Vatan Neşidesi

Niyetimiz alınımızda gel oku
Bakışlarımızda bak var mı korku
Gözümüzde ne rüya var ne uyku
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar.

Mazlumların aldık intikamını
Yüce ettik dadaşlığın nâmını
Kırdık zâlimlerin ihtişamını
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar..

Hep arslandır geçkinimiz, balamız
Akil verdi yeter bize Mevlâmız,
Yardımcımız yumruğumuz, palamız,
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar.

Yeter oldu zehir yedik kan kustuk
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar..
İran viran olmaz, Turan ağlamaz,
Kahramanlar zincir söker bağlamaz
Hak ateşi ışık verir dağlamaz
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar..

Koca bir millet zindana tıklmaz
Biz ayakta iken vatan yıkılmaz
Gördük ki hâinler Hak'tan sakınmaz
Hak yolunda serdem geçtik dadaşlar.

Hak yerine gelsin adâlet gülstün
Düşkünlerin zincirleri sökülstün
Vatan için yaş değil kan dökülstün
Hak yolunda serden geçtik dadaşlar..⁵

Abdullah Cevdet

Türk Edebiyatı Dergisi'nde ise aynı manzume Türk Yurdu ve Tarihçe-i Erzurum adlı eser kaynak gösterilerek ve Türk Kültürü'ndeki şekliyle, sadece altıncı

⁵ Orhan Türkdoğan, "1906-1907 Erzurum Ayaklanması III", Türk Kültürü, Eylül 1984, S.257, s.580 (44).

kıtanın üçüncü satırındaki “sakınmaz” kelimesi “sıkılmaz” şeklinde ifade edilerek yayımlandı.⁶

Yukarıda değindiğimiz Tarihçe-i Erzurum adlı eserin yazarı Mehmed Nusret Efendi de adı geçen eserinde bu manzumeye yer verdi. Ancak yukarıdaki örneklerde olduğu gibi burada da Türk Yurdu ve İctihad’da yayınlanan manzumeye göre, aşağıda belirtilen farklılıklar göze çarpmaktadır:

Akıl verdi yeter bize Mevlamız : (Akıl verdi bize yeter Mevlamız)
Yeter oldu zehir yedik kan kustuk : (Yeter oldu zehir yedik kan yuttuk)
Biz ayakta iken vatan yıkılmaz : (Biz ayakta iken bu vatan yıkılmaz)
Gördük ki hainler Hak’tan sakınmaz : (Gördük ki hainler Hak’tan sıkılmaz)⁷

Aynı manzumenin farklı yerlerde farklı şekilde yayınlanmasının sebebi, II. Abdulhamit’e yönelik, eleştiri dozu yüksek ve hatta hakaret özelliği taşıyan ifadelerin manzumedan çıkarılmasıdır. Yukarıda görüldüğü gibi bu ifadeler sadece İctihad’da yayınlanmıştır.

Şairin yapması muhtemel değişikliklerin dışında bu farklılıkların diğer bir sebebi de manzumenin halk ağzında değişime uğraması ve Osmanlıca’dan Türkçe’ye aktarılırken yapılması muhtemel okuma hatalarıdır. Bu duruma örnek olması bakımından, İhsan Coşkun Atılcan’ın Erzurum Üstüne Şiirler ve Seçme Yazılar adlı eserinde yer alan aynı manzume, farklılıklar daha çok olduğu için ekte aynen sunulmuştur.⁸

Çeşitli kaynaklarda ufak tefek değişikliklerle yayınlanmış olsa da, Abdullah Cevdet, bu manzume ile, istibdat olarak nitelendirdiği yönetimi ve o yönetimin başında bulunan II. Abdulhamit’i hedef aldı. Onun izlediği politikayı eleştirdi. Erzurum halkının cesaretine değindi ve bu halkın hürriyete olan düşkünlüğünü dile getirdi. Halkın çektiği sıkıntıları ve II. Abdulhamit yönetiminin yaptığı baskıyı anlattı. Erzurum ayaklanmasının yönetime karşı bir başkaldırı olduğunu belirtti. Yapılan mücadelenin Hak yolunda yapılan bir mücadele olduğunu ifade etti. Erzurumluların bu isyan ile mazlumların intikamını aldığını, zalimlere ders verdiğini ve kendi şanını da yücelttiğini dile getirdi. Bir milletin toptan cezalandırılmayacağına ve vatansızların çokluğu sayesinde ülkenin yıkılmayacağına dikkat çekti. İran ve Turan kavramlarını kullanarak II. Abdulhamit’e karşı tepkinin geniş alanlardan geldiğini ve bu geniş coğrafyayı baskı altına almanın imkansızlığını, Rusya ve İran’da hürriyet konusundaki gelişmelerin Türkiye’yi de etkileyeceğini ima etti. Halkın vatan için düşmana karşı yapacağı mücadelede kan dökmemesinin yadırganamayacağını, oysa halka karşı yönetimin

⁶ Önder Göçgün, “Abdullah Cevdet’in Bir Eseri: Erzurumluların Serdengeçti Türküsü Veya Vatan Neşidesi”, Türk Edebiyatı, Aralık 1978, S.62, s.20.

⁷ Mehmed Nusret, Tarihçe-i Erzurum, Ali Şükrü Matbaası, İstanbul, 1338 (1922), s.56-57.

⁸ Bk. Ek.1.

yaptığı baskı sonucu halkın gözyaşı dökmesinin hoş olmadığını izah etti. Hürriyete kavuşulacağına dair duyduğu güveni ve ümidi anlattı. Erzurum hürriyet ayaklanmasının sebep ve hedeflerini açıkladı.

Abdullah Cevdet'in manzumesine konu olan bu ayaklanma, II.Meşrutiyetin ilanını sağlamak amacıyla başlatılan hareketin ilk adımıydı. Hedef, II. Abdulhamit'in tahttan indirilmesini sağlamaktı. Abdullah Cevdet, manzumesiyle Erzurumluları bu mücadeleye davet etti. Erzurum halkına fikir vererek, yönlendirmeye çalıştı.

Bu manzume her ne kadar türkû olarak nitelendirilse de bestelenmemiş, çalınıp söylenmemiş, irticâfî değil kitâbî kalmış⁹ tamamen siyasi bir yapıttır.

Bu siyasi yapıtın şairi Abdullah Cevdet, aynı zamanda Hüseyin Tosun ve Prens Sabahattin ile birlikte Erzurum hürriyet ayaklanması olarak anılan siyasi olayın da perde arkasında idi.

Abdullah Cevdet, sahibi ve yöneticisi olduğu İctihad dergisinde bu manzumeyi yayınlarken Hüseyin Tosun'a ithaf ederek şöyle dedi: "Erzurum Kıyamının Ruhu Hüseyin Tosun Kardeşe"¹⁰

Abdullah Cevdet'in Erzurum ayaklanmasının ruhu olarak nitelendirdiği Hüseyin Tosun, Osmanlı ordusunda bir subaydı.¹¹ 1906-1907 yıllarında Erzurum'da bulundu. Erzurum hürriyet ayaklanmasını o yönlendirdi. Sonunda II.Abdulhamit'in emriyle tutuklandı. Ayaklarına demir vurularak İstanbul'daki hapishane-i umumiye atıldı. II.Meşrutiyetin ilan edilmesiyle serbest bırakıldı.¹²

1930'da prostat kanserinden öldüğünde Doktor Abdullah Cevdet, onun ölümünü şöyle yorumladı: " (Pathologiste)ler ne derse desin, kanserin tekevvününde gönül azabının¹³ rolü büyüktür kanaatindeyim."¹⁴ Ayrıca Abdullah Cevdet, isimsiz

⁹ Göçgün, "Abdullah Cevdet'in Bir Eseri: Erzurumluların Serdengeçti Türküsü Veya Vatan Neşidesi", s.19.

¹⁰ İctihad, s.1026.

¹¹ Abdullah Cevdet, "Hüseyin Tosun'u Gaybettik", İctihad, 15 Kanunisanı 1930, S.289, s.5322.

¹² Şükrü Kaya Gökozanoğlu, Jöntürklerden Birkaçının Biyografisi, İstanbul, 1936, s.20; Orhan Türkoğan, "Hüseyin Tosun: Bir İhtilalcinin Profili", Türk Dünyası, Şubat 1987, S.46, s.76,78,86.

¹³ Abdullah Cevdet, Hüseyin Tosun'un katlandığı gönül azabına dikkatleri çekmek için şu kıtayı da İctihad'da yayınladı:

Muhabbet bahçesinde gülün bir gül görmedim;
Kara talili gönülüm akla karayı seçti;
Yüksek bir dağ başında kare benzerdi saçım
Sergüzeştimize bakın başımdan neler geçdi.

(bk. Abdullah Cevdet, "Hüseyin Tosun'u Gaybettik", s.5323.

kahraman olarak nitelendirdiği Hüseyin Tosun'un resmini İctihad'ın 289. Sayısında kapakta yayınladı.

Bu iki dostu, Erzurum'da ayaklanma çıkarmakla Prens Sabahattin görevlendirdi. O, Abdullah Cevdet'e ayaklanmayı fikir ve basın yayın yoluyla desteklemek görevini verirken, Hüseyin Tosun'a ise bizzat ayaklanma bölgesinde bulunarak organize etmek görevini verdi.¹⁵ İşte ittihatçı olmadığı halde ittihatçılarla çalışan Abdullah Cevdet, ittihatçılara çok yakın Hüseyin Tosun ve adem-i merkeziyetçi Prens Sabahattin'i ortak noktada buluşturan, Prens Sabahattin'in fikir ve emirlerle, Abdullah Cevdet'in şiir ve beyannamelerle desteklediği, Hüseyin Tosun'un ise bizzat rol aldığı Erzurum hürriyet ayaklanması ile ilgili hareketlilik 1904'ten itibaren başladı ve yaklaşık iki yıl kadar sürdü.¹⁶

Hem İttihat ve Terakki Cemiyeti hem de Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ayaklanmada faal rol aldı.¹⁷ Kısacası, Jön Türkler, ayaklanmanın ana eksenindeydi.¹⁸

Ayaklanma başarıyla sonuçlanmasa da, Meşrutiyetin ikinci kez ilanında etkisi görüldü.¹⁹

Abdullah Cevdet'in yazdığı manzume ise, hem ayaklanmanın edebi mahsulü oldu hem de Erzurum'un II.Abdülhamit yönetimine karşı yapılan mücadelede Selanik ve Manastır'dan önce bir hareket merkezi olarak düşünüldüğünü ve Erzurum halkından beklentilerin olduğunu ortaya koydu. Ayrıca bu olayı yönetime karşı bir eylem olarak düşünürsek, bu eylemin basın yayın, şiir ve edebiyat yoluyla desteklendiğini de gösterdi.

¹⁴ Abdullah Cevdet, "Hüseyin Tosun'u Gaybettik", s.5322.

¹⁵ Gökozanoğlu, Jöntürklerden Birkaçının Biyografisi, s.20.

¹⁶ M.Şükrü Hanioglu, "Abdullah cevdet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, C.I, s.90,92; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul, 1981, C.IV, s.12; İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978, Beşinci baskı, C.I, s.46; "Abdullah Cevdet", Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, 1986, C.I, s.20; Orhan Türkdogan, "1906-1907 Erzurum Hürriyet Ayaklanması İle İlgili Yeni Belgeler", Türk Dünyası, Nisan 1987, S.47, s.26.

¹⁷ Cevdet Küçük, "Erzurum", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995, C.11, s.324.

¹⁸ Mehmed Nusret, Tarihçe-i Erzurum, s.59.

¹⁹ Mehmed Nusret, Tarihçe-i Erzurum, s.57; Halil İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Erzurum Beylerbeyliği", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, C.IV, s.356; Türkdogan, "Hüseyin Tosun: Bir İhtilalcinin Profili", s.73-74; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Erzurum'un 40.Kurtuluş Yıldönümü", İş ve Düşünce, Şubat-Mayıs 1959,C.XXV, S.210-213, s.4.

Ek: I.

SERDEN GEÇTİ DADAŞLAR
(Vatan Neşideleri)
Niyetimiz alınımızda, gel oku,
Bakışlarımızda bak var mı korku?
Gözümüzde ne rüya, ne uyku,
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Mazlumların aldık intikamını,
Yüce ettik dadaşlığın namını,
Kırdık zalimlerin ihtişamını.
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Erzurumlu kahpe değil, Erkektir,
Mazlum ölmek, zalim ölmek demektir.
Her şey yalansa, hak, mutlak gerçektir.
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Hep arslandır, çekinmez palamız.
Akıl verdi bize, yeter molamız.
Yardımcımız yumruğumuz palamız,
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Yeter oldu, zehri yedik, kan yuttuk,
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

İran Viran olmaz, Turan ağlamaz,
Kahramanlar zincir söker bağlamaz.
Hak ateşi ışık verir dağlamaz.
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Koca millet zindana tıklamaz,
Biz ayakta iken bu vatan yıkılamaz.
Gördüğüne hainler haktan sıkılamaz,
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Hak yoluna gelsin adalet gülsün,
Düşkünlerin zincirleri sökülün.
Vatan için yas değil, kan dökülün,
Hak yolunda serden geçti Dadaşlar.

Abdullah Cevdet KARLIDAĞ (İ.C. Atılcan, Erzurum
Üstüne Şiirler ve Seçme Yazılar, Ankara, 1969, s. 49,50.)

